

Валентина Терещенко, канд. філол. наук

Художні форми авторської присутності у повістях Т. Шевченка

Проза Т. Шевченка, на односпайну думку українських літературознавців, відзначається високим рівнем автобіографічності (Айзеншток І.Я., Білецький О.І., Кодацька Л.Ф., Кирилюк Є.П., Навроцький Б.С. та ін.).

Леонід Новиченко, досліджуючи повісті Шевченка, вказував на одну особливість, яка на його думку, не проявлялась так виразно у жодного прозаїка доби Т. Шевченка: введення майже в кожний із сюжетів багатих і надзвичайно достовірних автобіографічних подробиць "прикріплених", як говорить Л. Новиченко, до оповідача-Дармогроя або навіть до кого-небудь з персонажів [1, 132].

Подібної точки зору дотримуються також Ю. Івакін і В. Смілянська. Вони вважають, що найвиразнішим персонажем повістей Шевченка виступає сам розповідач - мандрівний художник, "антикварій" — шукач старожитностей і всього прекрасного - образ цілком автобіографічний [2, 133]. А на думку Г. Грабовича, найзагальнішою рисою образу Шевченка взагалі є "його винятково інтенсивний автобіографізм, під яким слід розуміти не лише розповідний аспект представлення його життя, але й весь комплекс самозображення. Навіть якщо традиційні прочитання Т. Шевченка постійно наголошують на інших тематичні або емоційно-світоглядні моменти, його любов до України, його так помітну бунтарськість і обурення людською кривдою тощо - основним фоном, канвою, на якій ці і ціла гама інших ключових моментів проявляються, є посилене відчуття самого себе, власної долі і болів, свого "я". Знаменно, що це простежується в усіх видах творчості [3, 103]. Грабович вказує на те, що біографізм творчості Шевченка існує не ради опису даного життя, а для "розкриття центрального

моменту того життя, його глобального сенсу - народження носія Слова" [3, 103]

Всі згадані міркування провідних шевченкознавців підсилюють прагнення детальніше дослідити проблему автора біографічного і засобів її виявлення у повістях Шевченка, акцентувати увагу не стільки на біографічних фактах з його життя, згаданих в повістях, скільки на ставленні до них самого автора, на те, як біографічний матеріал трансформується в художній. Взаємодія цих факторів дуже цікава в творчому процесі письменника і тому "надзвичайно важливою в даному випадку є умова: чим точніший художній вибір життєвого матеріалу, тим яскравіша індивідуальність письменника, тим художньо переконливішою є його творча позиція, в якій особисте поєднується із загальним, суб'єктивне стає формою існування об'єктивного" [4, 12]. Автобіографічне ж у повістях Т.Шевченка, на нашу думку, є не лише виявом суб'єктивного, воно сприяє об'єктивізації загального на основі конкретного життєвого матеріалу, що знайшов художнє втілення у творчості письменника.

Діапазон художньої виразності авторського повістування стає ширшим, глибшим і колоритнішим, якщо в тексті твору йдеться про біографічні факти з життя автора, бо їх пропущено через призму авторської душі, а художній домисел у творі служить засобом трансформації життєвої правди в художню.

У повістях Т.Шевченка наявні дві форми авторської присутності: автор як точка зору на світ і автор біографічний. Хоч автор біографічний виступає, на нашу думку, і не єдиною формою суб'єктивного у повістях. Слід зазначити, що у більшості випадків суб'єктивне у повістях Шевченка є формою існування об'єктивного. Оскільки автобіографічні елементи подаються власне автором у ретроспективній часовій дистанції, що створює певну межу між зображуваними і зображуючими хронотопами, яку автор часто підкреслює відповідними словесними зворотами: "Грустно мне, печально мне вспоминать теперь мою молодость, мою юность, мое детство беззаботное" [8, 80]. Автобіографізм повістей Шевченка полягає в асоціативній єдності епізодів біографії автора і персонажа його повісті, через долю якого він відтворює схоже з своєю авторською долею. Так, наприклад, у повісті "Наймичка", розповідаючи, як старий Яким послав свого Марка "чумакувати", автор оповідає про те, як він змалку сам їздив з батьком степовими просторами України. Цей

спомин про безкраї українські степи та безтурботне дитинство драматизує авторське відчуття дійсності: "Грустно мне вспоминать теперь те степи широкие, беспредельные, которые я тогда видел и которых уже не увижу никогда" [8, 80]. У ліричному відступі автор виражає скорботний жаль за плинністю часу та з приводу того, що він втрачає навіть надію на душевний комфорт, на можливість повернення на батьківщину. Навіть окреме слово у повісті може викликати в уяві автора певну асоціативну картину. Підтвердженням цьому може бути ліричний відступ з повісті "Княгиня": "Село! О сколько милых, очаровательных видений пробуждается в моем старом сердце при этом милом слове! Село!" [8, 127]. Така трансформація часової зони у повістях не може не звернути на себе уваги. Оцінка минулого і сучасного подається диференційовано. Сучасне сповнене суму, дискомфортом, воно постає як торжество зла, як суцвіття різних суспільних та моральних вад. Спогади ж минулого подаються часом в ідеалізовано-романтичному забарвленні, особливо ті, що стосуються юності письменника, коли він був чистий душею, відкритий до людей. Говорячи про речі, які його глибоко хвилюють, він висловлюється так, щоб якомога краще передати читачеві своє хвилювання, він ніби поспішає, нехтує деталями, активно втручається в оповідь і зрештою дає читачам можливість краще збагнути дійсність через його власне ставлення до неї. У повістях Шевченко вміло типізує навіть своє особистісне світовідчуття, що сприяє об'єктивізації суб'єктивного у його творах. Наприклад, особисті переживання Шевченка, пов'язані з 22 квітня 1938 року - найяснішим днем у його житті, який зробив його вільною людиною, кардинально змінив його долю. Тарас не міг зжитися з думкою про щастя. Так і герой його повісті "Художник": "В продолжение нескольких дней он был так счастлив, так прекрасен, что я не мог смотреть на него без умиления. Он переливал и в мою душу свое безграничное счастье. Восторги его сменились тихой, улыбающейся радостью. Во все эти дни хотя он, было, положит свой рисунок в портфель, вынет из кармана отпускную, прочитает ее чуть не по складам, перекрестится, поцелует и заплачет" [8, 537]. Через відтворення психологічного стану персонажа Шевченко намагається відтворити свої власні переживання, що виникли в аналогічній ситуації і стали предметом художнього зображення, а звідси і, до певної міри, художнього узагальнення.

Шевченко у своїх повістях фактично продовжив на конкретному художньому матеріалі втілення філософської тези Г.Сковороди "пізнай самого себе - і пізнаєш весь світ". У повісті "Музикант" його персонаж Тарас Федорович, коли Антон Адамович викупив його з кріпацтва (до речі, теж за 2500 карбованців, як і Шевченка), захоплено говорить: "... То была моя отпускная! Все, что ни сказал бы я вам про свои ощущения в эту великую минуту, все бы это и тени не было похоже на то, что я чувствовал" [8, 233]. Персонаж перебуває в такому емоційному стані, переживає таку радість, що не може передати її словами, оскільки відчуття щастя переповнює його вщерть. На думку автора, почуття радості переповнювало б кожну людину, яка б звільнилась від рабських пут кріпацтва. У цьому Т.Шевченко теж постає як гуманіст, антропоцентрист, прогресивна людина свого часу. У згаданих повістях відчувається, що за оповідачем чи персонажем стоїть автор біографічний. У повісті "Художник" - це оповідач, а у повісті "Музикант" - головний персонаж. Автор наділяє їх своїми думками, переживаннями, бо глибоко особисте самопочуття письменника настільки міцно переплітається з чуттям його героїв, їх переживаннями, що складно визначити ту межу, яка відділяє героя твору від автора. Виявлення суб'єктивного власне автором органічно зливається з суб'єктивним переживанням персонажа або оповідача. Це той момент, коли суб'єктивне стає формою існування об'єктивного, бо трагедія талановитої людини в умовах феодально-кріпосницької дійсності ставала характерною для того часу.

Особливо виразно автор біографічний виступає через ліричні відступи-ретроспективи, що мають автобіографічний характер. Прикладом можуть бути рядки з повісті "Близнець": "Далеко, очень далеко от моей милой, моей прекрасной, моей бедной родины я люблю иногда, глядя на широкую безлюдную степь, перенестися мысленно на берег широкого Днепра и сесть где-нибудь, хоть, например, в Трахтемирове, под тенью развесистой вербы, смотреть на позолоченную закатом солнца панораму, а на темном фоне этой широкой панорамы, как алмазы, горят переяславские храмы Божии..." [8, 487].

Яскраво виражене власне авторське "я" підсилюється ностальгічним бажанням полинути в різні місця виражене

словами: "... Я лелею мое старческое воображение..." [8, 487].

Ці ретроспекції з'являються у повістях внаслідок асоціативних картин. Так, у повісті "Близнець" автор-оповідач змальовує Святий вечір на хуторі Сокири і зазначає: "Мне очень нравился этот прекрасный обычай. У нас была родня большая. Бывало, посадят нас в сани да и возят по гостям целехонькую ночь. Я помню трогательный один "святой вечер" в моей жизни. Мы осенью схоронили свою мать, а в "святой вечер" понесли мы вечерю к дедушке и, сказавши: "Святой вечер! Прыслали до вас, диду, батько и... - и все трое зарыдали; нам нельзя было сказать: и маты" [8, 395].

Відомо, що Шевченко рано залишився сиротою, свої враження дитинства він зворушливо передав у автобіографічних поезіях "Якби ви знали, паничі", "І золотої, й дорогої", "Мені тринадцятий минало" та ін. Він не міг обійти цього життєвого факту в своїй біографії і в повістях. Письменник ніби переглядає систему болісних і радісних переживань у своєму житті, "ревізуючи" таким чином свою чуттєву сферу письменника-засланця, ніби боїтьсї очерствіти душею, щоб під кінець свого заслання констатувати: "Ни одна черта в моем внутреннем образе не изменилась. Хорошо ли это?... Хорошо" [9, 50].

Біографічні елементи у повістях Шевченка найчастіше виявляються через позасюжетні форми: авторські роздуми чи ліричні відступи. Так, через ліричний відступ у повісті "Княгиня" Шевченко намагається передати своє ставлення до батьківщини, до своєї родини, врешті-решт до себе самого. На початку твору домінує його власне біографічне "я" з його замилюванням рідною природою, рідною домівкою: "И вот стоит передо мною наша бедная, старая белая хата, с потемневшею соломенною крышею и черным дымарем, а коло хаты на причилку яблоня с краснобокими яблоками, а вокруг яблони цветник - любимец моей незабвенной сестры, моей терпеливой, моей нежной няньки!.." [8, 130].

У тексті авторське "я" представлене багатогранно: і через вигуки, що виражають захоплення ("Село! О, сколько милых, очаровательных видений пробуждается в моем старом сердце... Село!"), і через оціночні епітети ("бедная, старая белая хата", "любимец моей незабвенной сестры, моей терпеливой, моей нежной няньки!"), і через добродушну іронію ("за клунюю... сад. Да какой сад! Видал я на своем веку такие

порядочные сады, как, например, Уманский и Петергофский, но это что за сады! Гроша не стоят в сравнении с нашим великолепным садом..."), яка дає можливість автору виразніше виявити свої патріотичні почуття, любов до рідної домівки, поставивши її за красою і досконалістю вище світових шедеврів.

Шевченко вміло переходить від авторського "я" до відстороненого "він" у трансформації автобіографічного, що дає йому можливість поглянути на себе збоку, ніби з тієї часової відстані, яка відділяє Шевченка-дитину і Шевченка-засланця, автора повісті.

Просторова точка зору автора на початку повісті "Княгиня" набула ознак масштабності, але у центрі мальовничої картини постає "кубический белокурый мальчуган". Це його стихія, з якою він живе у повній гармонії, звідси патетична тональність оповіді, звідси і світлі барви, що йдуть від мрійливості, безтурботності, безжурності дитячого сприйняття. Автор біографічній акцентує на багатій уяві та фантазії майбутнього письменника, який в дитинстві шукав "железные столбы, что подпирают небо" [10, 128]. Причому свою ідентичність з хлопчиком Шевченко підкреслює вставною конструкцією, своєрідним авторським зауваженням: "(потому что этот кубический белокурый мальчуган был не кто иной, как смиренный автор сего хотя и не сентиментального, но тем не менее печального рассказа)..." Авторське зауваження постає у тексті як вид акцентуації на автобіографічності зображуваного.

У повісті "Княгиня" Шевченко використовує дві паралельні форми "я" і "він" для виявлення автобіографічного, які функціонують паралельно: "Он вскарабкался на могилу, чтобы с нее посмотреть, далеко ли еще до тех железных столбов, что подпирают небо" [8, 128]. "Я думал все о железных столбах и о том, говорят ли мне о них Катерине и Миките или не говорят" [8, 129].

Властиве Шевченкові злиття життєвої правди з художньою обумовлює таке творче явище, коли власне життя письменника стає предметом художнього зображення, а особисте емпіричне існування охоплюється межами творчості. Переживання письменника, викликані засланням, стали предметом зображення у повісті "Близнецы". Вже те одне, що його, обдаровану, високоосвічену, культурну волелюбну людину, закинуто з милої, гарної України в погані пусті степи, було для

Шевченка великою карою. Він - художник і поет - любив природу, любив гарні краєвиди, а тут кругом нього була німа для вуха і мертва для ока пустеля. Шевченко був патріотом, для нього велику вагу мали могили, руїни - свідки слави дідівщини, він залюбки оглядав їх та описував у своїх творах або малював. А тут, куди не глянь, усе чуже, скучне, нецікаве. Такі ж переживання охоплюють і героя повісті "Близнець" Саватія, коли він потрапив до Орської фортеці. "Так вот она, знаменитая Орская крепость! - почти проговорил я, и мне сделалось грустно, как будто меня Бог знает какое несчастье ожидало в этой крепости, а страшная пустыня, ее окружающая, казалась мне разверстою могилой, готовою похоронить меня заживо... Неужели так сильно действует декорация на воображение наше? Выходит, что так. Подъезжая ближе к крепости, я думал (странная дума), поют ли песни в этой крепости, и готов был Бог знает что прозакладывать, что не поют. При такой декорации возможно только мертвое молчание, прерываемое тяжелыми вздохами, а не звучными песнями. Подвигаюсь ближе и ближе по широкому, едва зеленью подернутому лугу, я ясно уже мог различать крепость... Это обширная площадь, окруженная с трех сторон каналом аршина в три шириною да валом с соразмерно вышиною, а с четвертой стороны - Уралом. Вот вам и крепость. Недаром ее киргизы называют Яман-кала (погане місце). По-моему, это самое приличное ей название" [8, 463].

Суб'єктивне враження Саватія від Орської фортеці у повісті "Близнець" невіддільне від авторського суб'єктивного сприйняття. Перебування Саватія у цій страшній пустелі пов'язане з виконанням службових обов'язків, тому у нього все ж була надія з неї вирватися, а для автора, якого заслано на довгі десять років відбувати покарання, така надія була втрачена. Ось чому для нього пустеля "казалась развернутою могилою", у якій його заживо поховано. Свій душевний стан він відтворює через гнітючий настрій персонажа, про який у своєму листі до родичів пише Саватій, визначаючи так свій стан: "невynosимо грустно". Такий настрій викликає роздуми персонажа, які цілком збігаються з роздумами автора біографічного: "... Я думал (странная дума), поют ли песни в этой крепости...". За цими переживаннями і роздумами персонажа стоїть власне автор, такою ж зраненою була його душа, заслана в забутий Богом і людьми край. Ось чому опис фортеці особливо зримий, деталізований. Він зроблений

на основі особистих вражень автора, побачене, пропущене через призму чутливої авторської душі, яка прагнула діяння, а була скута ланцюгами неволі. Оклічні речення ("Неужели так сильно действует декорация на воображение наше!"), вдало підібрані епітети й порівняння (мертвое молчание, тяжелые вздохи) передають емоційний стан персонажа, що змушує співпереживати й уявного реципієнта. Крім того, у тексті є вставна конструкція "(странная дума)", яка чіткіше окреслює авторське враження від побаченого і відтвореного у повісті, а слово "декорація", замість "природа", "місцевість", видає автора-художника.

У художніх описах місцевості автор постає не як безпристрасний спостерігач навколишньої дійсності, а як майстер зору, художник за покликанням і фахом, як високоосвічена людина з витонченим світовідчуттям, як людина-громадянин, яка плекає в своїй душі любов до рідного краю. Він прагне бачити і в природі чужої місцевості схожі ознаки близьких серцю краєвидів. Так, відтворюючи картину казахстанського степу у повісті "Близнецы", Шевченко створює яскраву рельєфну картину: "Это была ровная без малейшей со всех сторон возвышенности степь. Чудная, но вместе и грустная картина! Ни кусточка, ни балки, совершенно ничего, кроме ковыля, да и тот стоит - не пошевелится, как окаменелый; ни шелесту кузнечика, ни чирикания птички, ни даже ящерица не сверкнет перед тобою своим пестреньким грациоз-хребтом, - все, кроме ковыля, умерщвлено, немо и все бездыханно..." [8, 468]. Заперечні частки "не" і "ні" роблять виразнішим змальований краєвид. Заперечуючи, автор тим самим стверджує, що могло б радувати його око і чого у пустелі немає: "ни кусточка, ни балки, совершенно ничего, ни шелесту кузнечика, ни чиликанья птички, ни даже ящерица не сверкнет...". Змальована природа "бездыханна", а автору близька і рідна жива природа, де людина не може бути самотньою; "безотрадный, монотонный вид" викликає глибокі душевні переживання, відчуття безвиході і приченності.

Власне авторське "я" в повістях виступає через прояв високого рівня освіченості самого Шевченко і визначає інтелектуальний потенціал його прозової спадщини. Так, наприклад, лише принагідно, у зв'язку з тим чи іншим моментом повісткування у повістях "Музыкант" і "Художник", у яких найбільше паралелей між персонажем і автором

біографічним, можна судити про те, що служило основою формування таланту майбутнього письменника і переконатись в тому, що він був не просто талант-самоук, а всебічно розвинуеною особистістю. Називаються імена Бетховена [8, 188], Гайдна [8, 211], Вебера [8, 171], Бортнянського [8, 379], Моцарта [8, 188], Доницетті [8, 332], Шопена, Паганіні, Россіні [8, 167], Мендельсона [8, 227], Ліста [8, 206], Шуберта [8, 221]. Твори оперної, симфонічної, камерної музики згаданих композиторів і музикантів він слухав у Петербурзі, і вони йому запам'яталися і полюбилися. Про них він пам'ятає і на засланні, де пише свої повісті, бо це для нього незабутні враження. Свої смаки таким чином він трансформує у смаки персонажів. Не менш широке і коло його читацьких інтересів і вподобань. У повістях згадуються книги істориків, мистецтвознавців, мандрівників - Джіліса [8, 521] ("Історія стародавньої Греції"), Гіббона [8, 549], Вазарі [8, 583], Бартеlemi [8, 511] ("Подорож Анахарсіса молодшого"), Мішо [8, 541], Лелевеля [8, 575], Дюмон-Дюрвіля [8, 583], і твори античних авторів - "Іліада" Гомера [8, 568], "Метаморфози" Овідія [8, 569], "Життєписання" Плутарха [8, 583], і твори Шекспіра [8, 679], Дефо [8, 583], Річардсона [8, 579], Гете [8, 515], Вальтера Скотта [8, 541], Діккенса [8, 509], В. Ірвінга [8, 576], вірші Байрона [8, 519], Гюго, Міцкевича [8, 597], Жуковського [8, 342], Крилова, Грибоєдова, Баратинського [8, 379] та ін. Це ті імена, з творчості яких він черпав перлини людської мудрості.

Не менш важливу функцію щодо окреслення інтелектуалізму мислення автора біографічного в текстах повістей відіграють своєрідні літературні вкраплення. Це і згадка про певних літературних героїв, що подається у формі зіставлення у повісті "Музикант". Так, автор-оповідач, описуючи бал у Сокиринцях, зазначає, що там були "красавиці, особливо красавиці вроді героїнь покойного Балзака..." [8, 189], чари яких, на його думку, вранці втрачають принадність, тому їм не слід танцювати до ранку. А у повісті "Прогулка..." оповідач порівнює себе з Чацьким своєю кузину, що любила спостерігати гру в карти, з персонажем комедії Д.Фонвізіна "Недоросль". На нашу думку, це порівняння не випадкове, оскільки воно окреслює ставлення автора біографічного до азартних ігор, а захоплення

ними вважає ознакою бездуховності, більше того - низькими пристрастями. У цій же повісті автор-оповідач зазначає, що захопившись малюванням, він "отгонял комаров запачканными карандашом руками, хватался за лицо, да и отделал свою физиономию а-ля Отелло..." [8, 679]. Аналогію з іншим персонажем світової літератури він проводить у іншій ситуації, робить це невимушено: "...Я вспомнил женский тоненький голосок, слышанный мною из-за стены, и, грешный человек, подумал, как бы теперь кстати была замочная скважина. Прочь, недостойная мысль! Я порядочный человек и с препорядочной лысиной, а не гусар и не Дон-Жуан какой-нибудь..." [8, 649].

Наведені порівняння свідчать про обізнаність автора з світовою літературою, що властиве саме автору біографічному, його спосіб сприйняття і спосіб мислення. Іноді автор для підсилення своєї думки про персонажа використовує порівняння, цитуючи якийсь відомий твір, як-от у повісті "Несчастный": "Так кончились злые ухищрения Марьи Федоровны, и она теперь, лишенная всего, даже личной свободы, в тесной, мрачной келье "издыхает, как отравленная крыса в норе", как выразился автор "Путешествия Гулливера" [8, 298].

Інтелектуалізм автора біографічного окреслюється його знаннями української літератури, які постійно проступають на сторінках повістей. Так, автор-оповідач у повісті "Близнецы", розповідаючи про Никифора Сокиру, порівнює його з легендарним шотландським співцем Оссіаном, коли той співає уривок з "Слова о полку Ігоревім": "И он подошел к гуслим, раскрыл их, попробовал струны и, расправив обоими руками свою густую широкую, серебряную бороду (он уже три года ее носит), как некий Оссиан, ударил по струнам — И вещи зарокотали" [8, 440].

Цей же персонаж повісті "Близнецы" з любов'ю виконує і сатиричну пісню Г.Сковороди "Всякому городу нрав и права", яка своїм змістом імпонує автору біографічному.

Щоб краще відтворити життєву ситуацію, в яку потрапляють персонажі його повістей, Шевченко використовує цитати з творів І.Котляревського. Особливо виразно це постає у авторському роздумі в повісті "Наймичка": "Могло случиться и иначе. Ты могла бы и подружиться с добрыми уланами - и попутешествовала б себе за их эскадронами во всякую погоду, как единокродная мать Энея (у Котляревского):

...боса.

Задрипана, простоволоса...

И часто, часто бедная богиня Пафоса -

В шинелі сірій щеголяла,

Манішки офіцерам прала,

Горілку з перцем продавала и т.д."

[8, 62-63].

Автор біографічний сумував з того приводу, що йому було заборонено писати вірші рідною мовою, тому час від часу використовує у текстах повістей рядки з власних поетичних творів, своєрідно інтерпретуючи. Так, Марко, персонаж повісті "Наймичка", звертається до своєї коханої шевченківськими рядками:

Серце моє! Доле моя!

Моя Катерино!" [8, 82].

А у повісті "Музикант" автор-оповідач, говорячи про французьку Адольфіну Францівну - гувернантку Лізи і Наташі, що вона "в доказательство своего знания в малороссийском языке, прочитала мне два стиха:

Катерино, серце моє,

Лишенько з тобою [8, 187].

Шевченко не оминає нагоди використати в своїх повістях певних поетичних висловів, що стали своєрідними афоризмами, наприклад, рядки з вірша Кольцова, але дещо перероблені самим автором:

Без любви, без радости

Юность пролетела [8, 133].

Ці рядки Шевченко використовує у ліричному роздумі над своєю долею, бо юність його, як зазначає він сам, "проползла в нищете, в невежестве и в унижении. И все это длилось ровно 20 лет..." [8, 133].

У повісті "Близнецы" Шевченко використовує афористичні рядки з твору П. Гулака-Артемовського "До Пархома": "Пархома, в счастья не брыкай..." [8, С. 385]. У повісті "Художник" використано афористичні рядки з "Енеїди" І.Котляревського, які стали набутком власне авторської свідомості:

Коли чого в руках не маеш,

То не кажи, що вже твоє [8, 533].

У повістях Т.Шевченко вдається до порівнянь своїх персонажів у певній життєвій ситуації з іменами видатних

людей, з подробицями особистого життя яких він був добре обізнаний.

У повісті "Музикант" автор вживає дещо іронізовано порівняння і вкладає його в уста Тараса Федоровича - головного персонажа повісті, коли той розповідає про Софію Самоїлівну, у якої на лівій щоді вискочив прищик: "Не страдал так величайший музикант Бетховен, когда оглох, и не страдал так великий наш Буанаротти, когда ослеп, как она, бедная, страдала" [8, 201]. Порівняння віолончеліста у повісті "Музикант" з видатними виконавцями автор використовує, щоб підкреслити віртуозність гри віолончеліста-кріпака і поставити його в один ряд з видатними музикантами європейського рівня: "Еще миг и грянула "Буря" Мендельсона. И, правду сказать, грянула и продолжала греметь удачно... Виолончелист сидел ближе других музыкантов к авансцене, как бы на показ (что, действительно, и было так)... Соло совы он исполнял с таким чувством и мастерством, что хоть бы самому Серве так в пору" [8, 171]. В цьому відчувається прагнення автора біографічного передати свої особисті враження від гри музиканта-кріпака Артема Наруги [11, 116], що став прототипом Тараса Федоровича. А також простежується тенденція Шевченка як письменника возвеличити талановиту людину. У той же час через це порівняння проглядається інтелектуалізм власне автора. У повісті Т.Шевченко навіть подає своє власне враження від гри цього музиканта через сприйняття автора-оповідача: " У меня дух захватило при этих звуках" [8, 173].

Аналіз повістей дає підстави для висновків:

- суб'єктивне у повістях йде від автобіографізму та від власне авторської свідомості, його особистісних ціннісних орієнтирів, в яких якнайкраще відбивається особистість самого Шевченка;

- через біографічне Т.Шевченко прагне подати людину в загальнолюдських параметрах її життя, а не у виняткових, особливих;

- суб'єктивне у повістях є формою існування об'єктивного. Автобіографічні моменти подаються власне автором у ретроспективній часовій дистанції, створюючи межу між зображенням і зображуваними хронотопами;

- автор біографічний постає в асоціативній єдності епізодів біографії автора і персонажа, через долю якого автор

відтворює схоже з своєю долею, постає як конкретна людина, тому "я" автора містить у собі і "я" біографічне, в якому виражається духовно багата особистість, неповторна людська і творча індивідуальність;

- у повістях Шевченко вміло типізує своє власне світовідчуття, що сприяє об'єктивізації суб'єктивного, тому "я" оповідача постає як один з багатьох подібних йому представників свого покоління і стану;

- об'єктивізації суб'єктивного сприяє органічне злиття суб'єктивного власне авторського з суб'єктивним переживанням персонажа або оповідача, тому усі "я" у художньому тексті не що інше, як певні грані авторської свідомості. Причому у функціональному, змістовому, стилістичному, інтонаційному аспектах це лише різні суб'єктивні форми художнього існування автора;

- особливо виразно автор біографічний постає через авторські роздуми, ліричні відступи, ліричні авторемінісценції, а також через мовностилістичні засоби: вигуки, риторичні запитання та відповіді, вставні конструкції, вдало дібрані оціночні епітети, порівняння;

- влучними художніми прийомами автор робить певні смислові акценти для того, щоб і його голос був почутий, щоб серед широкого кола читачів виплекати своїм словом одностудця, а крім того, підняти на вищий інтелектуальний щабель свідомість своїх співвітчизників, збагатити її образами і поняттями, що стали набутком світової цивілізації. Тому правомірним буде твердження, що через "я" автобіографічне Шевченко постає як просвітитель;

- виразно окреслюють автора біографічного й особливості власне авторського способу мислення в повістях, широке використання фольклорного та літературного матеріалів, які характеризують автора біографічного як палкого фольклориста, любителя словесності;

- вивчення автора біографічного та особливостей його виявлення у повістях дає змогу простежити саме життя, оскільки художня розповідь про нього може бути формою усвідомлення власного життя і способом самовираження автора як творчо обдарованої непересічної особистості, яка стала національним речником українського народу.

Література:

1. Новиченко Л.М. Шевченко і сучасність // Новиченко Л.М. Вибрані праці: В 2 т. - К.: Вища школа, 1984. - Т. 1. - С. 132.

2. Івакін Ю.О., Смілянська В.Л. Тарас Шевченко //Історія української літератури /За ред. М.Т. Яценка: У 3-х кн. - К.: Либідь, 1996. - Кн. 2. - С. 133.
3. Грабович Г.Г. Шевченко, якого не знаємо //Сучасність. - 1992. - № 11.- С. 100-106.
4. Гуменний М.Х. Проблема авторської позиції в романах Олеся Гончара //Дивослово. - 1994. - № 1. - С. 12-15.
5. Редекер Х. Отражение и действительность. Диалектика реализма в художественном творчестве. - М., 1971. - С. 58.
6. Храпченко М.Б. Художественное творчество, действительность, человек. - М., 1978. - С. 307.
7. Кодацька Л.Ф. Художня проза Т.Г. Шевченка. - К.: Наукова думка, 1992. - 326 с.
8. Шевченко Т.Г. Повісті. Твори: В 3-х т. - К.: Дніпро, 1995. - Т. 2. - 794 с.
9. Шевченко Т.Г. Автобіографія. Дневник.- К.: Дніпро, 1988.- 342 с.
10. Шаблювський Є.С. Гуманізм Шевченка і наша сучасність. - К.: Наукова думка, 1964. - 377 с.
11. Жур П.П. Подорожі Т.Г. Шевченка на Україні //Шевченківський словник: У 2-х т. - К.: Головна ред. УРЕ, 1977. - Т. 2. -С. 115-118.